

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

דף כו

ונקתה ונזרעה זרע

מבואר בסוגיין שאם המים בדקוה שלא זינתה, מקבלת שכר משמיים "ונזרעה זרע".

ושאל רבי אליהו לפיאן זצ"ל (לב אליהו בשביבי לב על פרשת נשא) שהרי אשה זו נסתרה באיסור לאחר קינוי, והכיצד מקבלת שכר. וביאר, שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, והגם שנסתרה, סוף סוף שמרה על עצמה מלהיטמא בפועל באותה סתירה, והתגברה על יצרה, על כך מקבלת שכר.

והנה בגמ' יומא דף פ"ו איתא "היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה וניצל ממנה, מחוי רב יהודה: באותה אשה, באותו פרק, באותו מקום". וכן פסק הרמב"ם בהל' תשובה.

בספר החסידי הקדום "רב ייבי" (תהלים לו, ג) מביא בשם הבעש"ט שביאור הגמרא הוא שהבעל תשובה צריך להביא עצמו לידי נסיון ולעמוד בו. ורבי צדוק הכהן (תקנת השבין אות ט) תמה מאד איך יתכן שיביא עצמו לידי נסיון וכתב שלא ניתן ליאמר כלל. אך כפי שמציין רבי צדוק, כן מבואר כבר בכלי יקר (במדבר יט, כא). וכן מובא בעקידת יצחק (שער צו) שצוטט בשל"ה. ומבאר בכך את הנאמר (ברכות לד, ב) "במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד", כלומר שהצדיק אסור לו להכנס לנסיון, ולבעל תשובה מותר כדי שבכך תהיה תשובתו שלימה.

ובאופן מחודש עוד יותר ממשיך רב ייבי: "והקשו במתיבתא דרקייע, הלא כשהלך לעבור עם אותה אשה עבירה, הלך בחציפות ושחק עם האשה עד שבא לידי עבירה, ועכשיו כשבא לעשות תשובה והולך לאותו מקום שהאשה שם, הולך בכפיפות ראש בצניעות כדי למאוס ולשנוא את העבירה, א"כ אינו תשובה גמורה שאינו דומה לעשיית העבירה. ותרצו במתיבתא דרקייע, שבאמת הותרה לבעל תשובה פעם שנית לילך בחציפות ולשחוק עם האשה שעבר עמה פעם ראשון, ומ"מ יכוף יצרו הרע למאוס ולשנוא את העבירה שלא יעבור, וזהו תשובה שלימה".

[וכמובן שאין שום היתר לעשות כן למעשה, ולא הבאנו את הדברים אלא משום שמצאנום בכמה ספרים כנ"ל, אך פשיטא שאינו למעשה].

ומ"מ הקושייה של רבי צדוק קשה מאד, וכי איך שייך לומר שאדם יכול להכניס עצמו לידי ניסיון? ויש ליישב את כוונת המפרשים הנ"ל שודאי ח"ו שאדם יביא את עצמו לידי ניסיון בכוונה תחילה, אבל אדם שיצרו התגבר עליו והביא אותו לידי ניסיון, שכמעט עמד לעשות אותה עבירה שוב, אבל אז עצר את עצמו, הרי זכה להיות בעל תשובה גמור, שכן עמד בניסיון באותה אשה וכו'.

ואם כנים הדברים י"ל דזהו מה שקורה לסוטה שנסתרה - שהגיעה

למצב של עמידה בנסיון ועמדה בו. וזהו גופא זכותה כדברי רבי אליהו לפיאן, דהעמידה בנסיון מגלה התגברות חדשה על היצר.

ועוד יש לעיין בזה הרבה.

דף כז

רמ"ח אברים אצל אשה

כשם שהמים בודקין אותה, כך המים בודקין אותו (את הבעל).

התוס' מביאים בשם הירושלמי שהגימטריא של 'המאחרים' היא תצ"ו, כנגד רמ"ח אברי האיש ורמ"ח אברי האשה יחד, שנלקים ע"י המים הללו.

הבן אריה מקשה על הירושלמי שבכורות (מה, א) מבואר שבדקו את אברי האשה ומצאו שיש לה יותר מרמ"ח, דהיינו רנ"ב. (ויש עוד איבר שנעלם אחרי מיתתה).

ויש לציין שבמקומות אחדים יש יחס למנין השונה של אברי האשה. כגון בדברי האליה רבה (רסג, ב) לענין שעושים בשבת נר כרוך וכפול, דפעמיים 'נר' עולה חמש מאות, כנגד אברי האיש והאשה (שאברה יתרים על של איש בארבעה).

ובבני יששכר (אדר מאמר ב דרוש ג) כתב דאברי האיש והאשה יחד עם אותו אבר שנעלם בשעת מיתת האשה, עולה 501, בגימט' "אשר" "ראש". וזו תיבת "ישראל" - לי ראש.

ומצינו במקומות אחרים, שלא מזכירים את המנין השונה באשה. כגון מה שמקפידים שיהיו בקריאת שמע רמ"ח אברים. ולא נזכר שאשה הקוראת את

שמע צריכה לדאוג למנין שונה. (ודנו בזה האם תוסיף א"ל מלך נאמן).

ובנוסח מי שברך לחולה, כתב ב'שער הכולל' (ברכת המלך אות ד) שלנקיבה לא יאמר "רמח אבריה", אלא "בכל רמח אבריה" שמשמע שיש לה עוד אברים.

ובעומק הדברים נראה, וכן מבואר במנחת אלעזר (ח"ב סי' כח) ובשבט הלוי (ח"ח סי' רנא, ח), שהנה רמ"ח אברים ושס"ה גידים אינו מספר בעלמא, אלא כך הוא צורת אדם השלם, והוא כנגד הצורה העליונה. הקב"ה מתגלה כאן בצורת אדם, כפי שנאמר ביחזקאל שהנביא ראה את הקב"ה בצורת אדם. וכן בתורה עצמה כשמדברים כלפי מעלה, מדברים כפי אברי האדם.

יש תרי"ג מצוות כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ואין זה רק באברי האדם תתאה, אלא הוא בוקע ועולה מצורת אדם העליון.

מה שיש באשה תוספת של כמה אברים, הוא ענין פרטי, ואינו תוספת בעיקר צורת האדם.

וגם על דרך הפשט, יש לדעת שאותם אברים נוספים שבאשה

ובמגן אבות לרשב"ץ (עמ"ס אבות פ"ג מ"ח, והחיד"א ציין את דבריו) כתב בתוך דבריו שיש שלשה פירושים אפשריים למילה ברבי: (א) גדול הדור. (ב) בן רבי. (ג) שם חכם.

וכן בספר קיצור כללי התלמוד שסביב לחיבור מבוא התלמוד (נדפס בגמ' שלנו סוף מסכת ברכות), מזכיר שלוש אפשרויות אלה.

ושניהם מסיקים שתלוי בפשט העניין מה כוונת מילה זו. וכאן בגמ' ביאר רש"י שהכוונה היא לגדול הדור.

דף ל

כיצד אמרו שירה

בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה וכו'... והובאו ג' שיטות.

לר' עקיבא כולם שמעו ממש את השירה, וענו אחריו ראשי פרקים.

לר' אליעזר חזרו אחרי משה כל מה שאמר, כקטן המקריא את הגדול.

לר' נחמיה כולם אמרו יחד, ומשה רק התחיל ופתח.

מהר"ל (גבורות ה' פרק מז) מבאר ששירה נובעת מחיבור עם הקב"ה. וכמה שאדם יותר מחובר להקב"ה, כך יותר שייך לשירה. והביאור כמו שדיברנו בעבר, ששירה היא מלשון 'עיגול', (כל בעלי השיר יוצאים בשיר) דהיינו שלימות, כאשר הכל מתאגד ומתחבר יחד למקשה אחת של גילוי הקב"ה, במצב כזה בוקעת השירה ועולה.

אומר המהר"ל: משה רבינו הוא האדם שהתחבר להקב"ה במידה הגבוהה ביותר, ועל כן שייך לשירה בשלימות. לעומת זאת, עם ישראל הוא במדרגה פחותה מכך. לפי ר"ע השירה האמיתית והשלימה היא של משה רבינו, וכלל ישראל יכול רק להשיב בראשי פרקים. לפי ר"א השירה הזאת שייכת יותר למדרגת כלל ישראל, אך הוא נזקק לשמוע הכל מפי משה. לפי ר' נחמיה די בכך שמה רבינו יתן את האות, ואז כלל ישראל בעצמו יכול לפצוח בשירה.

ואאמור שליט"א בהערותיו למהר"ל מבאר שהמחלוקת היא מה היתה דרגת השירה על הים. לר' עקיבא היתה שירה הגבוהה ביותר, בדרגת משה. לר"א היתה בדרגה אמצעית. ולר' נחמיה היתה בדרגה פחותה, שהיא מדרגת עם ישראל באותה שעה.

השם משמואל (פרשת בהעלותך תרע"ד) מביא תוספת דברים: לכולי עלמא צריכים את משה, והיינו שענין השירה הוא שהגוף והנשמה מתחברים יחד למקשה אחת. ככל שהגוף יכול להתחבר לנשמה בצורה חזקה, כך דרגת השירה עולה. אצל משה הגוף מזוכך ולכן שייך לשירה באופן הנעלה ביותר. על כן כולי עלמא מודו שמה רבינו צריך להיות מעורב באיזה אופן בשירה.

ונוסיף עוד נדבך הקשור לעניין:

במכילתא פרשת יתרו (פרשה ד, ח) איתא לגבי עשרת הדברות, בביאור מה שנאמר שם "לאמור". רבי ישמעאל לומד שעל כל עשה אמרו 'הן' ועל כל לאו אמרו 'לאו'. ולפי ר"ע אמרו על כל

אינם מטמאים במת, כפי שמציין ב'בן אריה' דלעיל. והמעין בגמ' בבכורות יראה שהאברים הנוספים אינם משמשים את האשה אלא את הוולד. נמצא שהם ענין נוסף ולא מעיקר צורתה. (ושמעתי מאחי הגרמ"י עוד, דבמיוחד אצל סוטה שפגמה באברי ההולדה אצלה אברים אלה אינם נחשבים לכלום ודפח"ח).

ומובן איפה, מדוע מתייחסים לאשה ברמ"ח אברים, כי זה עיקר צורתה, וכן הוא החלק שמקביל לצורה העליונה.

דף כח

אין האיש מנוקה מעוון

אם הבעל אינו מנוקה מעוון, אין המים בודקין את אשתו.

המל"מ (פ"ב מסוטה) מאריך בסוגיא זו, ובאחת מהערותיו דן כשהבעל עשה תשובה, האם חשיב מנוקה מעוון. וכן בספר חיים שאל (ח"ב סי' ג) להחיד"א מסיק שתשובה מועילה, ומנמק: איבעית אימא קרא - שהרי הפסוק אומר וניקה האיש מעוון, לשון עתיד (שלא כתוב 'ולא היה לאיש עון'), שינקה עצמו מהעוון ע"י תשובה. ואף שאין אנו דורשים מעצמנו את הפסוקים, אין זו דרשה אלא פשט הפסוקים.

איבעית אימא סברא - שיודעים אנו שתשובה מנקה את האדם לגמרי. ובפרט למש"כ המל"מ שאם היתה בעילה בשוגג המים בודקין אותה, ובודאי שתשובה עדיפה מעבירה בשוגג. (והוסיף שם עוד ראי' מהגמ' ביבמות ע"י"ש).

אולם מסייג החיד"א שכל זה כלפי שמיא, אבל בי"ד של מטה לא יתחשבו בכך, ולא יסמכו על התשובה שעשה אותו אדם, אלא יימנעו מלהשקות את האשה. ויסוד לכך, מעצם הדבר שכל מי שעשה עבירה שעונשה בידי אדם, אין מועילה תשובה, ומשום שאין לדין אלא מה שענינו רואות ואין אפשרות לדעת שהיתה תשובתו שלימה, שעיקרה בלב, ועל כן אין הדיינים מתחשבים בתשובתו.

דף כט

בריבי

אמר ר' יוחנן טעם בריבי איני יודע. והכוונה לר' יוסי. ופירש רש"י ביטוי זה: חכם וגדול הדור. וכן כתוב ברש"י ורשב"ם במקומות נוספים.

החיד"א ב'שם הגדולים' (מערכת גדולים אות ב קו"א) מביא שיש שפירשו ש'בריבי' הוא קיצור של 'בן רבי'.

ואיתא בגמ' בערכין (טז, ב) אמר ר' יוחנן בן נורי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי, שהייתי קובל לפני ר"ג ברבי. מי הוא ר"ג ברבי? מביא החיד"א שיש מפרשים שהוא בנו של רבי - רבינו הקדוש. אך מאריך החיד"א שלא יתכן הדבר, שכן רבי היה מאוחר לתקופתו של ר"ע בשנים רבות. ובהכרח שהביטוי "ר"ג ברבי" הוא תואר כבוד.

מיראה מקבל את השכר בעתיד "מה רב טובך אשר צפנת", השכר שמור וצפון לעתיד. אבל העובד מאהבה, מקבל את חסד ה', ושמו בן, כבר בעוה"ז.

והדברים עולים בקנה אחד עם מה שהבאנו בשם המהר"ל בחילוק בין העובד מיראה לאהבה. שהעובד מיראה שייך רק לעולם הזה, ושכרו מחכה לו לעת"ל. אבל העובד מאהבה שייך לב' העולמות יחד, והוא חי בעולם הזה יחד עם עולם הבא, וכבר כעת בעולם הזה יש לו שייכות לשכר של לעתיד לבוא. ונפלא.

דף לב

תפילה בכל לשון

אלו נאמרין בכל לשון, פרשת סוטה... ותפילה.

מובא בתשובות הרמב"ם (סי' רנד) ששאלוהו כיצד ניתן להתפלל בכל לשון, הרי מצינו דיוקים בלשונות ששייכים רק בלשון הקודש, כמו "אהבה רבה" או "אהבת עולם", וכן "אמת ויציב" מול "אמת ואמונה". ובכלל, הרי אסור לשנות ממטבע שטבעו חכמים.

והשיב הרמב"ם דמה שהותר להתפלל בכל לשון, מדובר שמתרגם מילולית את כל המילים, באופן מדויק.

בספר חסידים (סי' תקפח) מובא שעיקר התפילה הוא כוונת הלב, ולכן עדיף להתפלל בלשון שהוא מבין. והובא במגן אברהם.

אולם כתבו האחרונים שיש מעלה בתפילה בלשון הקודש. ויסוד הענין, כפי שהובא בפנ"י (ברכות כח, ב) וחיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא), שכאשר חז"ל תיקנו את התפילה, בכל מילה טמנו ענינים גדולים וכוונות נסתרות העולות עד לרקיעים העליונים. והביאו מה שאמרו בגמ' (ברכות כח, ב) שכשבאו לתקן ברכת המינים ביקשו משמואל הקטן שיעשה זאת. ולמה לא יכלו לבקש מכל אחד. אלא שצריכים דקדוק והבנה עצומה במספר המילים ובקישוריהם העליונים, ולזה צריכים רוח הקודש.

בנפש החיים (שער ב סופ"ג) כתב שאמנם כל תפילה עושה תיקונים גדולים. וכמו שכתב בזוהר שכל תפילה עושה תיקון מיוחד, ומה שנעשה בבוקר לא נעשה בערב, ומה שנעשה אתמול לא נעשה היום. ומה שנזכר כאן שיוצאים יד"ח בכל לשון, הוא לפי שורת הדין, דאף שבאמת לא יוכל להגיע לכל המעלות הגבוהות, אך יוכל לפחות לצאת ידי חובה.

וכן הכריעו גדולי הדורות האחרונים, כהחת"ס ועוד, שלא לשנות מסדר וצורת התפילה.

ובשם רבי נחמן מברסלב מובא (ליקוטי מוהר"ן תנינא כה) שאין הדבר סותר לכך שמעבר לתפילות הקבועות יש מעלה גדולה לחבר תפילות אישיות, בלשון שמדבר דייקא (דאם אינו דובר לה"ק בחיי היום יום, קשה לו לפרש שיחתו וגם אין הלב נמשך אחרי הדיבורים), ולשיח לפני בוראו בכנות ופשטות. ובכך מרגיש את השייכות והחיבור אל הקב"ה. "והוא דרך ועצה טובה מאד, להתקרב אליו ית'. נמצא דמחבר מה שיתפלל אדם תפילה בלשון חז"ל, צריך הוא להוסיף תפילה בלשונו כדי להתחבר כראוי לבורא העולם.

דבר ה'ה', ולדעת חכמים לאמור קאי על קבלת הדברים קודם מתן תורה. וביאר המשך חכמה (כ, א) שמחלוקתם שייכא לסוגיין. ר"ע סובר בסוגיין שעם ישראל מצטרף באופן כללי לשירה, וה"ה שגם לדברות הם עונים על כל דבר ה'ה', שזו הצטרפות כללית. ור' אליעזר בסוגיין שסובר שעם ישראל חזר אחרי משה את כל השירה, הוא סובר כר' ישמעאל שבעשרת הדברות היו אומרים על הן הן ועל לאו לאו, שזו הצטרפות גמורה. וחכמים שסוברים שלא היו אומרים כלום, הפירוש הוא כר' נחמיה שהיו שווים בדרגתם למשה לענין השירה, וכך היו שווים לענין שמיעת הדברות.

והדברים מתחברים היטב. הרי איתא במכילתא לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. והרמב"ן כתב שפרשת המן נאמרה מיד אחרי קריעת ים סוף, לפי שלא ניתן המן אלא לעובדי הים. הרי שקריעת ים סוף מוליכה באופן ישיר למתן תורה, ומובן שנתלים זה בזה.

דף לא

עושה מאהבה ועושה מיראה

עושה מאהבה מקבל זכות לאלפיים דור. העושה מיראה זוכה לאלף דור. וכפי שכתב רש"י העושה מיראה המדובר כאן הוא יראה משובחת (ולא כמו היראים המגונים שנתבארו לעיל גבי פרוש מיראה).

ויש להבין מה עומק הענין שביראה זוכים לאלף דור. במהר"ל (תפארת ישראל) מבאר את הענין, ויובן יותר ע"פ מה שכתב בנתיב אהבת ה' (פ"א).

ונקדים מה ששמעתי ממז"ר הגר"מ שפירא זצ"ל:

המספר אלף הוא הגבוה ביותר. הגם שיש 'רבה', באמת אין זה מספר והוא מלשון ריבוי. המספרים מגיעים עד אלף ולא יותר. כמו"כ אנו יודעים שלכל אות יש גימטריא, ואותיות המנצפ"ך הם המספרים 900, 800, 700, 600, 500 (לפי סדר: כ, ה, ו, פ, צ), הרי שהשיא של הגימטריא האפשרי הוא 999, ולאחר מכן עוברים למספר אלף, שהוא בעצם חזרה לתחילת המספרים: ולכן המספר "אלף" והאות "אל"ף הם אותם אותיות משום שהם מקבילים זה לזה.

העובד מיראה זוכה לאלף דור, שהוא מספר שלם. כלל העולם. העובד מאהבה מקבל אלפיים דור, ומבאר המהר"ל שיש לו לא רק את העולם הזה אלא גם את העוה"ב, ומכאן הכפילות.

ונראה הביאור, שאדם העובד מיראה מתחבר למידת הדין של הקב"ה. והוא בחינת העוה"ז שנברא במידת הדין. אבל בעוה"ב מתגלה ההטבה הגמורה של הקב"ה, שם רואים בשלימות את מידת החסד וההטבה האלוקית.

מי שעושה מיראה מתחבר למידת הדין ומקבל את המקסימום שניתן לקבל בעולם של מידת הדין, שהוא העוה"ז. העושה מאהבה מחובר למידת ההטבה הגדולה של הקב"ה, ויש לו נגיעה בעוה"ב. ולכן יש לו ב' עולמות של אלף.

ונצרך לכאן נקודה שמופיעה ב'עין אליהו', שעוסק כמה שמסופר על שני תלמידי רבא, שאחד הקרו לו בחלום את הפסוק "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", ואחד הקרו לו "וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך". ומבאר העין אליהו, שהעובד